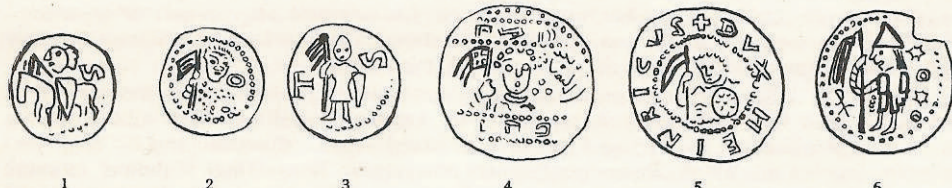

Przedmiotem badań weksylogicznych (od łac. *vexillum* – chorągiew) są chorągwie, flagi, bandery, proporce i sztandary – symbole powstałe niejednokrotnie grubo przed naszą erą. Dla uporządkowania zagadnienia przedstawimy na wstępie ustaloną terminologię.

Chorągiew jest najstarszym z wymienionych symboli: sięga VII w. p. n. e. Pojawiła się ona jako znak osobisty wodza lub władcy – np. wiele przedstawień chorągwi odnaleźć można na wczesnośredniowiecznych monetach polskich. Charakterystyczną cechą chorągwi jest przymocowanie płachty na stałe do drzewca; z reguły stosowana jest w jednym egzemplarzu.

Flaga symbolizuje większą zbiorowość: państwo, prowincję, miasto – dlatego też używana jest w większej ilości egzemplarzy. Pierwsze flagi występują w XIII w. na okrętach portów bałtyckich i północnomorskich jako znak stacjonującej tam floty. Pojęcie flagi narodowej pojawia się po raz pierwszy w Niderlandach około 1579 r. pod-

Awersy denarów polskich z XI–XIII w.: 1–moneta Bolesława Śmiałego (1058–1080), 2–Władysława II (1139–1148), 3–Bolesława Kędzierzawego (1125–1173), 4–Mieszka III Starego (1126–1202), 5–Henryka Brodatego (1163–1238), 6–Bolesława Wstydliwego (1226–1279)

Rys. Ewa Tarka

czas wojny wyzwoleńczej z Hiszpanią. Flaga bywa też związana z funkcją (np. prezydenta), urzędem, stopniem wojskowym, klubem sportowym itp. W odróżnieniu od chorągwi nie musi być przytwierdzona do drzewca.

Bandera nazywa się flagę używaną przez jednostki pływające.

Proporzec jest specjalnym typem flagi, o kształcie przeważnie wydłużonym, czasem trójkątnym; wywieszana się go na masztach okrętowych lub na pojazdach, używana do ozdoby stołów konferencyjnych itp.

Sztandary i chorągwie (w nowszym znaczeniu) są znakiem określonego zespołu ludzi: oddziału wojskowego, związku, organizacji. Znaczenie tych znaków jest jednakowe, a używa się tych określeń zależnie od ustalonych tradycją okoliczności; mówimy o sztandarach pułkowych, związkowych, organizacyjnych – ale o chorągwiach kościelnych.

Najstarszym obiektem weksylogicznym są starożytne znaki wojskowo-plemienne w formie rzeźbionej – orły starożymskie czy starogermańskiej – postaci zwierzęce; właściwie tę dziedzinę można nazwać paleoweksylogią.

Zainteresowanie chorągwiami jest bardzo stare. Pierwsze pisane dzieło z tej dziedziny powstało na początku XIV w. w Hiszpanii – *Libro del Conoscimiento de Todos los Reynos e Tierras e Senorias que son per el mundo e de Senalas a Armas*. (Księga wiadomości o wszystkich królestwach i ziemiach i dobrach które istnieją w świecie i o bojowych chorągwiach). Autor, anonimowy franciszkanin, w ujętej podróży po wszystkich krajach znanego wówczas świata podaje nazwy krajów i ich stolic, tudzież wizerunki i opisy ich chorągwi. Znajdujemy tam wiele materiału źródłowego, aczkolwiek wiele obiektów opisanych jest na podstawie błędnych danych, a nieraz nawet wręcz z fantazji.

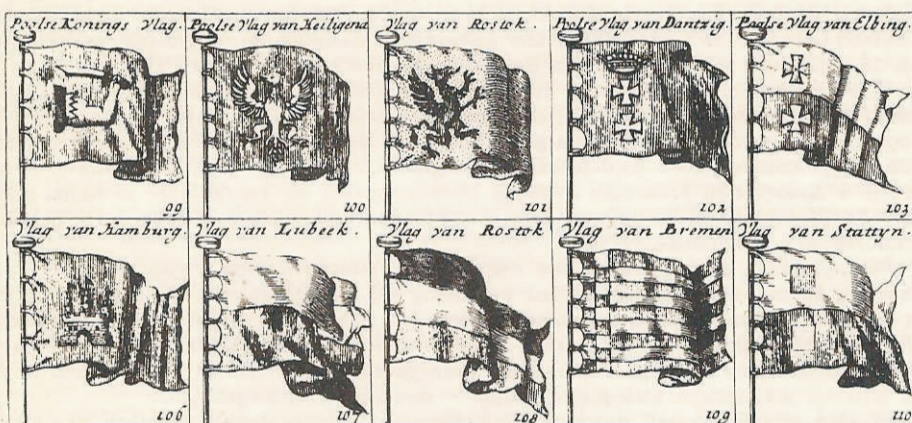
Na rękopisie tym opierali się XIV-wieczni i późniejsi autorzy atlasów nawigacyjnych zwanych portulanami. Chorągiewki umieszczone tam obok miast, głównie portowych, odgrywały rolę ozdóbek.

Wraz z rozwojem kartografii, kiedy mapa przestała być malowaną, zbiory flag załączane były do atlasów na specjalnych tablicach, które wkrótce usamodzielniały się zupełnie. Bibliografia wieku XVII notuje 8 wydawnictw poświęconych zbiorom flag, przeważnie państw morskich. Kolory oznaczone są tu międzynarodowym systemem kreskowania, zaś na niektórych tablicach ilustracje podmalowano akwarelą. Na czoło wysuwają się tablice C. Allarda (1649) i C. Danckerta (ok. 1700). Tablice Allarda z pewnymi uzupełnieniami znalazły się jako załącznik do *Grande Encyclopédie Methodique*. Założenie dydaktyczne tych tablic było już wyraźne: podawały one zestaw symboli używanych na morzu, bowiem obok flag państwowych i chorągwi królewskich znajdujemy tam bandery handlowe, wojenne, oraz różnego rodzaju proporce okrętowe.

W wieku XIX wydawnictwa poświęcone flagom są już dość liczne. Dotyczą one bądź aktualnych flag państwowych i innych – w państwie najważniejszych, bądź też historycznych, z jakiegoś określonego rejonu. Coraz częściej chorągwiom i flagom poświęcone są rozdziały w herbarzach (np. w *Grosses und allgemeines Wappenbuch* Siembachera – cały tom). W ten sposób zagadnienia flagowe zostały zaklasyfikowane w naukach pomocniczych historii jako odcinek heraldyki.

Wiek XIX i XX – to okres intensywnego mnożenia się flag na całym świecie. Obok częstych zmian flag państwowych, wywołanych zmianami politycznymi, obserwujemy tworzenie niezliczonej ilości flag i proporców urzędowych, dystynkcyjnych, flag prowincjonalnych i miejskich. Rozwojowi sportu towarzyszą liczne flagi klubowe, to samo dotyczy życia organizacyjno-politycznego. Powstaje też odpowiednia literatura – od naukowej, poprzez popularno-naukową, aż do wydawnictw z pogranicza rozrywki; do tej ostatniej grupy zaliczyć można olbrzymią ilość albumów, wydanych w celach reklamowych przez wytwórnie papierosów, firmę Kawa-Hag, czy gdańską wytwórnię

czekoladek »Anglas«. Zwrócić należy uwagę, że niektóre z tych firm korzystały z pomocy wybitnych fachowców (np. z fabryką papierosów »Kosmos« współpracował dr Otfried Neubecker), dzięki czemu wiele tych albumów dla zbieraczy ma wartość naukową.

Fragment tablicy flagowej Cornelisa Danckerta z 1700 r. Nr 99 przedstawia polską flagę marynarki królewskiej nr 100 – flagę morską Świętomejską, nr 102 – flagę Gdańską, nr 103 – flagę Elbląga

Fot. Al. Szarżyńska

Badania flag i ich historii odbywały się indywidualnie, a badacze przeważnie nie wiedzieli nic o sobie. Pierwszym aktem koordynującym zainteresowania weksylogiczne było utworzenie w 1961 r. w Bostonie (USA) międzynarodowego ośrodka badawczego pn. Flag Research Center. Ośrodek ten przystąpił do wydawania własnego organu »The Flag Bulletin«, którego celem jest informowanie na bieżąco o wszystkich zmianach flag zachodzących na świecie oraz publikowanie historii różnych flag.

Od razu wypłynęła kwestia nazwy nauki, zajmującej się flagami. Istniały dotąd jedynie określenia niemieckie – *Flaggenkunde* i holenderskie – *Vlaggenkunde* i *Banistiek* (od słowa *Banier*), nie miały one jednak charakteru uniwersalnego. Przez krótki czas konkurowały ze sobą dwie nazwy: czysto grecka »Seimenologia« oraz »Weksylogia«. Ostatecznie wziął górę ten ostatni termin, jako powszechnie zrozumiały.

Obecnie przyszła kolej na wypracowanie podstaw teoretycznych dla weksylogologii jako samodzielnej nauki. Pierwszym dziełem teoretycznym jest praca Georges'a Pascha *Les croix sur les drapeaux*, opublikowana w 1965 r.

Według wstępnego założenia autora każda nauka jedynie wtedy może być traktowana jako niezależna, jeżeli: 1. ma własną bazę materialną, tzn. obiekt jej jest przedmiotem nie będący przedmiotem zainteresowania innej nauki; 2. jest rozpatrywana z nowego, oryginalnego punktu widzenia; 3. ma swoją własną metodę badawczą.

Warunki te są spełnione w odniesieniu do weksylogologii, gdyż: 1. flaga jest obiektem, zawierającym określoną treść materialną, a zarazem symboliczną; w heraldyce jest ona rozpatrywana tylko razem z tarczą herbową jako jej dodatek; 2. problemy tworzenia i rozwoju flag są nierozłącznie związane z estetyką, psychologią, prawem międzynarodowym; 3. studia nad flagami opierają się na innych zasadach, niż studia nad obiektami innych nauk pomocniczych.

Przedmiot badań weksylogicznych wykracza poza granice heraldyki i nie pokrywa się z zakresem jej badań; w dziedzinie weksylogologii stosowanej nie obowiązują też ścisłe reguły heraldyczne.

Podstawy teoretyczne weksylogologii zostały podane do powszechnej wiadomości na I kongresie weksylogicznym w Muiderbergu (Holandia) w 1965 r. Następny kongres odbył się w 1967 r. w Zürichu, trzeci – w 1969 r. w Bostonie; czwarty odbędzie się w czerwcu br. w Turynie. Ponieważ ze względu na koszt niewielu Europejczyków mogło się udać na kongres bostoński, w tym samym czasie obradowali weksylogolodzy w Temse (Belgia). Na tym europejskim kongresie weksylogolodzy angielscy zaprezentowali 16-punktowe zasady tworzenia flag. Opracowano metodę opisu flag.

Przez wyjście weksylogologii na światło dzienne rozszerzyły się kontakty między poszczególnymi badaczami. Równocześnie zaczęły powstawać krajowe towarzystwa weksylogiczne. Pierwsze z nich powstały w 1969 r.: w Holandii – *Nederlandse Vereniging voor Vlaggenkunde*, które wydawało często i regularnie biuletyn »Vexilla Nostra«, i we Francji – *Association Française d'Études Internationales de Vexillologie* ze swym organem »Vexillologia«. W następnych latach utworzono towarzystwa w Szwajcarii, Stanach Zjednoczonych i Kanadzie.

Weksylogolodzy polscy jeszcze nie wypracowali własnych form organizacyjnych; publikacje zagraniczne odbywają się indywidualnie. Bez względu na to, jak będą rozwiązane sprawy formalne, istnieje już teraz wiele problemów: opracowanie polskiej terminologii weksylogicznej, troska o ochronę flagi państwowej i barw narodowych (proponacja ustawy, a obok tego propaganda flag miejskich), studia nad bogactwem polskim materiałem weksylogicznym – obecnym i historycznym.

W ślad za pierwszymi publikacjami poświęconymi problematyce flag¹⁾, powinny pójść dalsze, propagujące znajomość symboliki tych znaków.

Problemy są ciekawe i ważne. Najmłodsza nauka pomocnicza historii coraz szerzej odświeca światu swe bogactwa, a badacze – co jest rzadkim zjawiskiem w świecie naukowym, artystycznym i zawodowym – wykazują – według na narodowość, wzajemną życzliwość i zrozumienie, dając swój wkład do sprawy zblżenia między narodami.

Jan Miller

¹⁾ J. Miller, *Chorągwie i flagi polskie*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1962.

Godła i flagi świata, zebrał i opracował A. Bonasewicz, Iskry, Warszawa 1970.

J. Miller, *Flagi*, Wydawnictwo Harcerskie, seria »Mój konik«, Warszawa 1970.